

## ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

---

УДК: 81'232:37.018.43

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9283.39.2023.299214>

### СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

**Барань А. Б.**

[barany.bela@kmf.org.ua](mailto:barany.bela@kmf.org.ua)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9950-5601>

**Барань Є. Б.**

[barany.erszebet@kmf.org.ua](mailto:barany.erszebet@kmf.org.ua)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

**Густі І. І.**

[huszti.ilona@kmf.org.ua](mailto:huszti.ilona@kmf.org.ua)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1900-8112>

**Лехнер І. Г.**

[lechner.ilona@kmf.org.ua](mailto:lechner.ilona@kmf.org.ua)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7235-6506>

**Фабіян М. Ю.**

[fabian.marta@kmf.org.ua](mailto:fabian.marta@kmf.org.ua)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5549-1156>

*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове*

*Дата надходження 20.11.2023. Рекомендовано до друку 19.12.2023.*

**Анотація.** Війна, яка триває в Україні більше півтора року, фізично та морально вплинула на студентів Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Висунуто гіпотезу про те, що війна негативно вплинула на навчання студентів. Щоб краще зрозуміти, що переживають студенти в умовах воєнного стану, як вони ставляться до вивчення мови загалом, анонімно у форматі онлайн опитано студентів за допомогою спеціально розробленої анкети. Загалом було заповнено 194 анкети. Студенти переважно оптимістичні: 75 % думають позитивно й упевнені, що незабаром будуть ухвалені оптимальні рішення щодо якнайшвидшого завершення війни. Студенти наголосили, що їм поталанило, незважаючи на складні обставини, пов'язані з безпекою, мати офлайн-заняття, оскільки вивчення мови ефективніше, якщо є прямий контакт із викладачем та однокурсниками (79 %).

**Ключові слова:** вивчення англійської мови, вища освіта, іноземна мова, воєнний стан в Україні, ставлення студентів.

**Bárány A.B., Bárány E.B., Huszti I., Lechner I., Fábíán M. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove**

**Student Attitudes Toward Foreign Language Learning During Wartime in Ukraine**

**Abstract. Introduction.** The war that has raged in Ukraine for over a year and a half has profoundly affected our students at the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,

both physically and mentally. It was hypothesized that the war had a negative impact on students' learning; learning a foreign language was challenging due to numerous distracting factors. Consequently, students' attitudes toward language learning were adversely affected. **Purpose.** The purpose of this study is to gain a better understanding of what students experienced during martial law, their overall feelings about language learning, how this challenging period influenced their attitudes toward language learning, and the specific challenges they encountered. To achieve this, a survey was designed. **Methods.** An anonymous online questionnaire was developed to gain insights into the research questions. It consisted of three blocks of Likert-scale statements. Students had to rate the extent to which these statements were true for them on a scale from 1 to 5, where 1 meant 'not at all true,' and 5 meant 'totally true.' In total, 194 questionnaires were completed. **Results.** The results have revealed intriguing findings. A significant majority of students (75%) expressed optimism, believing that wise decisions would soon be made to end the war as soon as possible. Additionally, students expressed high levels of satisfaction with the Google Classrooms assigned to every discipline at the college (77%) since they greatly facilitated the monitoring of their studies. **Conclusion.** Students highlighted their appreciation for the opportunity to have offline classes despite the challenging circumstances. They emphasized that language learning was significantly more effective when there was direct contact with teachers and fellow students (79%).

**Key words:** English language learning, tertiary education, martial law in Ukraine, student attitudes.

**Постановка проблеми.** 2022 рік був украї складним для української вищої освіти. Вона ще не встигла повністю відійти від жахливих наслідків COVID-19, а вже на початку другого семестру 2021/2022 навчального року в Україні почалася війна. Увесь навчальний процес перейшов в онлайн-формат, як і під час пандемії. У країні ввели воєнний стан і студентам знову довелося навчатися дистанційно. Цей перехід так само був стресовим, як і раніше (Husztı, Fábıán, Bárány, Lechner, & Kacsur, 2021). Закарпаття, де проводилося дослідження, є західною територією України. Зараз ця область вважається найспокійнішим куточком країни. Проте тут також відчуваємо фізичні та психічні наслідки війни. На момент опитування на Закарпатті добовий дефіцит електроенергії тривав від 11 до 16 годин вимкнення з мережі, без електрики. Під час відключень опалення не було, доступ до Інтернету через Wi-Fi таким чином теж був відсутній. Через усе це населення краю невпевнене, тривожне, розчароване, безнадійне, у відчаї.

З метою кращого розуміння того, що переживали студенти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (м. Берегово, Україна) в умовах воєнного стану, як вони ставилися до вивчення мови загалом, як цей складний період вплинув на їхнє ставлення до мови, ми розробили анкету для опитування. Ми припустили, що війна негативно вплинула на навчання загалом; вивчати іноземні мови було важко, оскільки багато чинників відвертали увагу студентів; через складну воєнну ситуацію їхнє ставлення до вивчення іноземних мов було негативним. Задля отримання інформації про досліджувані питання проведено анонімне онлайн-опитування студентів. Анкета для опитування охоплювала три блоки тверджень за шкалою Лайкерта: блок 1 (n=16) стосувався ставлення студентів до російсько-української війни загалом, блок 2 (n=20) був спрямований на дослідження досвіду студентів у навчанні впродовж минулого навчального року, блок 3 (n=18) стосувався процесів вивчення мови за минулий рік. Студенти мали визначити за шкалою від 1 до 5, наскільки твердження відповідають дійсності, де 1 означає "зовсім не відповідає дійсності", а 5 означає "повністю відповідає дійсності". У результаті отримано 194 заповнених анкет. Опитування виявило цікаві факти. Студенти були переважно оптимістичними: 75 % думають позитивно і впевнені, що незабаром будуть ухвалені оптимальні рішення щодо якнайшвидшого припинення війни. Переважно були задоволені можливостями Google Classrooms, створеними для кожної навчальної дисципліни в інституті (77 %), тому що ці можливості допомогли студентам стежити за процесом навчання. Очне навчання було відновлено у вересні 2022 року, і студенти також вказали, наскільки їм поталанило, попри обставини, мати офлайн-заняття,

оскільки вивчення мови було безперечно ефективнішим, коли був прямий контакт із викладачем та однокурсниками (79%). Маємо намір докладно описати отримані результати про ставлення наших студентів до вивчення мови під час війни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З початку війни проведено кілька досліджень з метою виявлення впливу війни на вищу освіту. Лавриш, Литовченко, Лук'яненко та Голуб (2022) провели дослідження з викладачами вищих закладів освіти і вчителями загальноосвітніх шкіл м. Києва, щоб з'ясувати, як війна вплинула на професійну діяльність 63 освітян. Загалом вони виявили, що, незважаючи на складні обставини, освітяни зробили все можливе, щоб надати своїм учням якісну освіту. Оптимальним рішенням для задоволення освітніх потреб у складних або екстремальних обставинах (наприклад, під час конфлікту або війни) може стати дистанційне навчання. Арані, Товт і Вейс (2022) дійшли висновку, що знання, отримані під час дистанційного навчання в умовах надзвичайної ситуації під час пандемії COVID-19, можуть бути дуже цінними та корисними в непередбачуваних ситуаціях, таких як стихійні лиха або конфліктні ситуації. Саме така ситуація склалася в Україні з 24 лютого 2022 року. Бойко, Турко, Длугопольський і Генсерук (2021) вважають, що технології дистанційного навчання, які стрімко розвиваються, обіцяють бути корисними в Україні для забезпечення якісної підготовки у вищій освіті. Ці дослідники вважають, що викладачі повинні вміти застосовувати сучасні інформаційні технології, а також “бути психологічно готовими до роботи зі студентами в новому навчально-пізнавальному середовищі” (с. 10). Корницька, Колісник та Сокирська (2023) описують стан, у якому наразі перебуває українська вища освіта, яка зіткнулася з новими викликами після пандемії COVID-19 та з війною, що й наразі триває в країні. Вони припускають, що нині асинхронний режим викладання є найбільш доцільним у значній частині країни через різні чинники, що перешкоджають навчальному процесу. Баньої, Харківська, Шкурко та Яцків (2023) поділяють думку Бойко та ін. (2021), стверджуючи, що впровадження цифрових знарядь у дистанційне навчання у вищій освіті під час воєнного стану в Україні є необхідним для досягнення успіху в освіті та забезпечення її високої якості. Інші ж дослідники вважають, що викладачі мають бути для студентів прикладом для наслідування (Schulten, Gonchar, & Engle, 2022).

**Мета статті** – описати ставлення студентів до вивчення іноземних мов в умовах воєнного стану, щоб краще його зрозуміти.

**Основні результати дослідження.** Щоб краще зрозуміти ставлення наших студентів до вивчення іноземної мови під час онлайн-навчання після початку військового конфлікту в Україні 24 лютого 2022 року, розроблено відповідну анкету.

Учасники дослідження

Нашу онлайн-анкету заповнили 194 студенти вищих навчальних закладів Закарпатської області, поміж яких 47 (24,2%) – чоловічої статі і 147 (75,8%) – жіночої статі. Їхній вік коливається від 17 до 24 років і старше (див. таблицю 1).

Таблиця 1

#### Вік учасників опитування

Вікова категорія	17–18	19–20	21–22	23–24	Понад 24	Усього
Кількість студентів	44	87	31	7	25	194
Відсоток (%)	22,7	44,8	16	3,6	12,9	100

На денній формі навчалось 114 (58,7 %) студентів, на заочній – 64 (33 %), на обох формах навчання за двома різними спеціальностями – 16 (8,3 %). Вони вивчали або англійську (156 / 80,4 %) або німецьку (38 / 19,6 %) мову як іноземну в навчальних закладах. Час вивчення цих мов коливався від половини року до понад 15 років. Наші респонденти також надали інформацію про те, де вони перебували з початку російсько-української війни. Так, 128 (66 %) студентів залишилися на Закарпатті, тоді як 24 (12,4 %) студенти проживали за кордоном. Трохи більше ніж сорок студентів (42 / 21,6 %) перебували частково на Закарпатті, а частково за кордоном.

Знаряддя дослідження.

Для проведення дослідження розроблено онлайн-анкету, яка складалася з трьох блоків запитань. По-перше, в учасників запитували особисті дані, такі як вік, стать, основна спеціальність, рік навчання, форма навчання, про іноземну мову, яку вони вивчають, та скільки років вивчають її. Крім того, ми запитували про місце проживання студентів, оскільки саме цей чинник, імовірно, найбільше впливав на відповіді респондентів. Після цієї вступної частини було запропоновано три блоки тверджень за шкалою Лайкерта. Перший містив запитання про загальний досвід або ставлення студентів до поточної ситуації в країні, тоді як другий блок містив запитання про ставлення студентів до навчання в цій екстремальній ситуації. У третій частині анкети студентів просили вказати, наскільки вони згодні або не згодні з твердженнями за шкалою Лайкерта, де 1 означає повну незгоду, а 5 – повну згоду (див. Додаток).

Маємо намір обговорити результати, отримані в тій частині нашого дослідження, яка стосується ставлення студентів до вивчення іноземної мови під час онлайн-навчання в умовах воєнного стану.

Мотивація є одним із чинників, що впливає на ефективність вивчення мови. Незвичні обставини можуть призвести до втрати й інтегративної, й інструментальної мотивації. Саме тому перше запитання мало на меті з'ясувати, чи змогли студенти зберегти свою мотивацію, чи, навпаки, втратили її. Результати показують, що більш ніж половина респондентів (52 %) не втратили мотивації, незважаючи на неординарні обставини. Найбільша кількість респондентів (36 %) заперечує втрату мотивації, відповівши на перше запитання “повністю не згоден”. Не погодилися з відповіддю на це ж питання – 16 %. Досить високою є частка тих, хто вагається з відповіддю (25 %). Два найнижчі показники стоять навпроти відповідей “цілком згоден” (15 %) та “повністю згоден” (8 %), що свідчить про те, що лише 23 % відчувають себе демотивованими тією чи тією мірою.

Серед умов, необхідних для навчання, респонденти називають безпеку та мир. Наступне запитання мало на меті з'ясувати, чи впливають зовнішні обставини на ставлення респондентів до вивчення іноземної мови. Найбільша кількість учасників дослідження (23 %) стверджує, що обставини, у яких вони перебувають сьогодні, ніяк не впливають на їхнє ставлення до вивчення іноземної мови. Не відчувають впливу сьогоднішньої ситуації і ті 20 % студентів, які ствердно відповіли на це запитання. Кількість тих, хто вагається з відповіддю, як і в попередньому питанні, є досить високою (22 %). Загалом 35 % відчувають, що ситуація, спричинена війною, впливає на їхнє ставлення до вивчення іноземної мови, з них 21 % погоджується з цим твердженням, а 14 % повністю згодні з ним.

Наступне запитання мало на меті з'ясувати, чи вважають студенти, що вони мали кращі результати у вивченні мови до війни. Найвищий показник (27 %) – це відповіді з ваганнями. Двадцять три відсотки анкетованих повністю погодилися з цим твердженням, а ще 16 % погодилися, тобто більшість респондентів (39 %)

з змогли досягти кращих результатів у вивченні мови до війни. Двадцять два відсотки опитаних повністю не погодилися з цим твердженням, тому можна констатувати, що війна не мала негативного впливу на тих, хто вивчає мову. Також війна не мала негативного впливу на знання тих 12 %, які не погодилися з цим твердженням. Ці студенти попри більш складні умови не відмовилися від вивчення мови.

Студенти звикли до дистанційного навчання під час пандемії (Венжинович, Полюжин, Баньої, & Харківська, 2021), і саме тому більшість респондентів не вважали перехід на цю форму навчання проблемним, коли почалася війна. Шістдесят шість відсотків респондентів стверджують, що ця зміна не спричинила для них жодних незручностей. Лише вісім відсотків вважають перехід проблематичним, а для 11 % ця форма навчання викликала лише певні труднощі: вони позначили відповідь “не згоден”. Не були ні “за” ні “проти” цього твердження 18 % відсотків. Були б раді повернутися до очного навчання 65 % респондентів (як свідчать відповіді на наступне запитання: 50 % повністю погодилися, а 15 % погодилися з твердженням про те, що вони були б раді повернутися до навчального закладу з вересня 2022 року). Відповідей про “невизначеність” виявилось аж 21 %. Ті, хто не схвалив таку можливість, позначили відповідь “зовсім не згоден” (10 %) або варіант “не знаю” (5 %).

Вивчення іноземної мови було визнано більше ефективним за умови безпосереднього контакту з викладачем та однокурсниками для 70 % респондентів. Не визначилися з відповіддю 15 % студентів, а 5 % не погодилися з цим і вважають, що навчання є достатньо ефективним навіть тоді, коли вони не мають безпосереднього контакту з викладачем. Лише незначно відрізняються цифри у відповідях на наступне запитання про можливість прогресувати у вивченні мови у власному темпі під час навчання онлайн. Повністю погодилися – 7 %, а 9 % погодилися з твердженням, що вони мали змогу просуватися у вивченні мови у власному темпі під час дистанційного навчання. Це питання, де ми спостерігаємо найбільшу кількість вагань (33 %). Тих, хто був незадоволений власним прогресом у цій формі навчання, – 52 % (23 % згодні, 29 % повністю згодні).

Спілкування з однокурсниками було в центрі уваги наступного питання. У період, коли вивчення мови відбувалося онлайн (або дистанційно), 47 % вважали, що спілкування з однокурсниками було складним і їм не вистачало реалістичних ситуацій для використання іноземної мови, які зазвичай використовують на заняттях. Не змогли визначитися з відповіддю – 26 %, і 27 % не погодилися з цим твердженням, тобто для них реалістичне спілкування не заважало їхньому прогресу у вивченні мови. Наступні питання стосувалися мовних навичок. Близько 22 % респондентів повністю погодилися з тим, що їхні розмовні навички розвивалися повільніше під час дистанційного навчання, оскільки в онлайн-класі було менше можливостей для усної практики. Була частка (26 %) тих, хто найімовірніше погодився з твердженням, ніж не погодився, і стільки ж тих, хто вважав, що це твердження не повністю характерне для них або зовсім не є характерним. Щодо розуміння прочитаного думки респондентів розділилися приблизно порівну. Лише 7 % вважають, що фізична присутність однозначно позитивно впливає на розвиток розуміння прочитаного, 15 % респондентів погоджуються з попередньою групою. Натомість 28 % не змогли визначитися, чи необхідна фізична присутність під час розуміння прочитаного, 21 % більше схилився погодитися з твердженням, а 29 % упевнені, що можуть працювати самостійно, для чого фізична присутність на занятті іноземної мови не є обов'язковою. На думку 27 % респондентів, це було зрозуміло, тоді як 20 % сказали, що вправи на аудіювання виконували більш успішно в дистанційному навчанні, оскільки вони слухали текст стільки разів, скільки хотіли.

Приблизно третина (35 %) респондентів не була впевнена щодо цього твердження, а 12 % сказали, що можливість дистанційного навчання не вплинула на успішність виконання вправ з аудіювання. Кількість тих, хто вважав, що це твердження не є типовим для них, була незначною (6 %). Письмові завдання викладачі виправляли в Google Classroom, а в деяких випадках надавали учням коментарі. На думку 27 % респондентів, зворотний зв'язок однозначно позитивно вплинув на їхній розвиток, а 32 % зазначили, що він був більш позитивним. Чверть учасників дослідження вагалася з відповіддю. Таку ж частку (8 %) становили студенти, які через зауваження не відчули значного поліпшення у своїх знаннях або вони не мали на них жодного позитивного впливу. Близько 30 % студентів стверджували, що їм бракувало часу на написання есе належним чином, оскільки занадто багато завдань потрібно було подати в письмовому вигляді. Вони зізналися, що часто користувалися онлайн-перекладачем, щоб заощадити час. Приблизно такий самий відсоток студентів (30 %) стверджував протилежне, тобто те, що їм завжди вистачало часу на виконання письмових завдань і вони не користувалися онлайн-перекладачем. Трохи більше 40 % студентів зазначили, що на онлайн-заняттях вони розвивали всі мовні навички однаковою мірою. Близько 18 % респондентів не погодилися з тим, що під час дистанційного навчання їхні мовні навички розвивалися на однаковому рівні. Ще 40 % студентів не змогли визначитися, чи згодні вони з цим твердженням, чи ні. Позитивним є те, що понад 50 % студентів помітили, що на заняттях з іноземної мови викладач заохочував їх розмовляти між собою іноземною мовою (наприклад, складати діалоги). Водночас трохи більше 20 % опитаних не відчували цього взагалі. Понад сто студентів (55 %) схвально сприйняли те, що викладач заохочував діалог між ними. Серед респондентів було 25 (18 %) студентів, яким ця ідея не сподобалася. Майже 30 % студентів не мали ані позитивної, ані негативної думки щодо цього питання. Майже 60 % студентів вважали, що вони здебільшого говорили лише тоді, коли їх запитував викладач, тоді як 16 % не погоджувалися з цим твердженням. Водночас 26 % студентів не змогли ні погодитися, ні не погодитися з цим твердженням. 37 % студентів зазначили, що на заняттях з іноземних мов онлайн часто панувала незручна тиша, яка, на їхню думку, була неприємною для них. З іншого боку, близько 40 % студентів не спостерігали таких незручностей під час заняття, а отже, їм це не заважало.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Лише 23 % студентів чітко заявили, що вони стали демотивованими, що є непоганим показником з огляду на загальновідомі обставини. Проте 35 % респондентів стверджують, що війна вплинула на їхнє ставлення до вивчення мови. Студенти не розгубилися, коли їм довелося перейти в онлайн-режим з початком війни, оскільки вони вже мали подібний досвід під час пандемії, проте 65 % студентів були раді повернутися до очного навчання. Переважна частина студентів (70 %) вважають, що навчання було ефективнішим за умови безпосереднього контакту між студентами та викладачами. Однак 16 % студентів стверджували, що мали змогу просуватися в дистанційному навчанні у власному темпі і позитивно це сприймали. Для 47 % студентів стало проблемою те, що їм бракувало спілкування з одногрупниками та викладачами під час навчання онлайн. Хоча трохи менше половини студентів вважають, що їхні навички мовлення розвивалися повільніше під час навчання онлайн, близько 50 % респондентів стверджують, що їхні навички аудіювання поліпшилися під час такого формату навчання. Щодо навичок письма, то студенти стверджували, що зворотний зв'язок, який викладачі надавали їм у Google Classroom, мав на них позитивний вплив. Результати показують, що онлайн-навчання не є найкращим

способом для розвитку навичок говоріння, оскільки майже 60 % студентів заявили, що можуть говорити в онлайн-класах лише тоді, коли їх попросить викладач. Студенти намагалися зробити все можливе, щоб упоратися з труднощами та викликами, але це було нелегко. Вони засвоїли один важливий урок: немає нічого неможливого, і навіть з найбезнадійнішої ситуації можна знайти вихід. Як бачимо, студенти навчилися підлаштовуватися під ситуацію.

Для отримання більш точного розуміння впливу дистанційного навчання під час війни на викладачів і студентів потрібні додаткові дослідження та опитування. Для того, щоб підтримувати їхній оптимізм, ми, викладачі, маємо бути прикладом різнобічного коригування формату, форми та методів навчання.

## ЛІТЕРАТУРА

- Aranyi, G., Tóth, Á. N., & Veisz, H. (2022). Transitioning to emergency online university education: An analysis of key factors. *International Journal of Instruction*, 15(2), 917–936. <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15250a>
- Banyoi, V., Kharkivska, O., Shkurko, H., & Yatskiv, M. (2023). Tools for implementing distance learning during the war: Experience of Uzhhorod National University, Ukraine. *Arab World English Journal, Special Issue on Communication and Language in Virtual Spaces*, 75–87. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/comm1.6>
- Boyko, M., Turko, O., Dluhopolskyi, O., & Henseruk, H. (2021). The quality of training future teachers during the COVID-19 pandemic: A case from TNPU. *Education Science*, 11, 660. <https://doi.org/10.3390/educsci11110660>
- Husztai, I., Fábíán, M., Lechner, I., Bárány, E., & Kacsur, A. (2021). Language teaching and learning in tertiary education in the time of a pandemic. In D. Shaffer, & J. Kimball (Eds.), *Re-envisioning ELT altogether, all together. Proceedings of the 28th Korea TESOL International Conference – 2021* (pp. 73-84). Seoul: Korea TESOL.
- Kornytska, Yu. A., Kolisnyk, M. P., & Sokyrska, O. S. (2023). Asynchronous mode: Practices to succeed in a wartime. *Інноваційна Педагогіка*, 57(1), 263–267. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.52>
- Lavrysh, Y., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., & Golub, T. (2022). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>
- Schulten, K., Gonchar, M., & Engle, J. (2022, March 16). Teaching resources to help students make sense of the war in Ukraine. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/03/16/learning/lesson-plans/teaching-resources-to-help-students-make-sense-of-the-war-in-ukraine.html>
- Venzhynovych, N., Poluzhyn, M., Banyoi, V., Kharkivska, O. (2021). Means of Foreign Language Teaching during Covid-19 Pandemic in Ukraine. *Arab World English Journal (AWEJ)*. Special issue on Covid 19 challenges, 1, 95–106. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/covid.7>